

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 11^{ΗΣ} ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1975

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΠΑΝ. ΖΕΠΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.— **Ἡ διαίρεσις τῆς Φιλοσοφίας, ὑπὸ *I. Ν. Θεοδωρακοπούλου*.***

Ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας διαιρεῖται συνήθως, συμφώνως πρὸς τὴν διαίρεσιν τῆς πολιτικῆς ἱστορίας, εἰς τρεῖς περιόδους, δηλαδὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας, εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας τῶν μέσων χρόνων καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας.

Ἡ διαίρεσις ὅμως αὕτη εἶναι πολὺ γενικὴ καὶ σχηματικὴ καὶ δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα τῆς φιλοσοφίας. Ὁ σκοπὸς τῆς παρούσης ἀνακοινώσεως εἶναι νὰ ἀναθεωρήσῃ τὴν παραδεδομένην αὐτὴν διαίρεσιν καὶ νὰ διαιρέσῃ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας κατὰ τρόπον ἐγγύτερον πρὸς τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα. Ἐὰν ρίψωμεν ἓνα βλέμμα εἰς αὐτὴν τὴν πραγματικότητα παρατηροῦμεν ὅτι ἡ πρώτη μεγάλῃ περιόδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἑλληνικὴ. Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἀποτελεῖ τὸν βασικὸν κορμὸν τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας. Ἡ περίοδος αὕτη καλύπτει χίλια περίπου ἔτη, ἥτοι ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ 600 π.Χ. καὶ φθάνει ὡς τὸ 529 μ.Χ., ὅποτε ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκλεισε τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Πλάτωνος. Ὁ κορμὸς αὐτὸς διαιρεῖται εἰς τρεῖς περιόδους : εἰς τὴν προσωκρατικὴν, εἰς τὴν κλασσικὴν καὶ εἰς τὴν μετακλασσικὴν. Κατὰ τὴν πρώτην αὐτὴν χιλιετὴν περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἔρχονται εἰς φῶς ὅλα τὰ μεγάλα νοήματα τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως, συζητοῦνται καὶ δοκιμάζονται ὅλαι αἱ μεγαλοφυεῖς ἰδέαι τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ.

Συνήθως εἰς τὰ ἐγχειρίδια τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας γίνεται λόγος καὶ περὶ τῆς ρωμαϊκῆς φιλοσοφίας, ὁ χαρακτηρισμὸς ὅμως αὐτὸς δὲν ἀνταποκρίνεται

---

* J. N. THEODORAKOPOULOS, *La division de l'histoire de Philosophie.*

εἰς τὰ πράγματα, διότι οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἀνέπτυξαν ἰδικήν των πρωτότυπον φιλοσοφίαν, ἀλλὰ παρέλαβαν ὠρισμένα φιλοσοφήματα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἰδίως τὸ σύστημα τῆς Στωϊκῆς φιλοσοφίας, αὐτούσια. Τὸ ἱστορικῶς λοιπὸν ὁρθὸν εἶναι νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν φιλοσοφίαν αὐτὴν ὡς ἑλληνορωμαϊκὴν καὶ νὰ κατατάξωμεν αὐτὴν εἰς τὴν πρώτην χιλιετῇ περίοδον τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας.

Μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία ὄχι μόνον δὲν ἔπαυσε νὰ ὑπάρχῃ, ἀλλὰ ἀπετέλεσε τὸ σύστημα τῶν ἐννοιῶν διὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Ἀναφέρομεν ἐδῶ δύο μεγάλα ὀνόματα τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, τὸν Κλήμεντα τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τὸν Ὡριγένη. Κατὰ τὴν γνώμην τῶν δύο αὐτῶν μεγάλων χριστιανῶν συγγραφέων ὁ χριστιανισμὸς ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἀφομοιώσῃ τὴν φιλοσοφίαν τῶν Ἑλλήνων, ἂν ἤθελε νὰ μὴ μείνῃ μόνον πίστις, ἀλλὰ νὰ γίνῃ καὶ γνῶσις, δηλαδὴ σύστημα θεωρητικῶν ἐννοιῶν. Συνάμα ἔπρεπε νὰ ἀφομοιώσῃ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, διὰ νὰ δύναται νὰ ἀπολογηθῇ πρὸς τοὺς ἐχθρούς του, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι προήρχοντο ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν. Ἔτσι ἀρχίζει ἤδη ἀπὸ τὸν δεῦτερον μ.Χ. αἰῶνα νὰ σχηματίζεται ἡ ἑλληνοχριστιανικὴ φιλοσοφία, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται κυρίως ἀπὸ τοὺς πατέρας τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς φιλοσοφίας καλλιεργεῖται συνεχῶς εἰς τοὺς ἐπομένους αἰῶνας καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι διατηρεῖται καθ' ὅλην τὴν βυζαντινὴν περίοδον καὶ ὅτι ἀποτελεῖ τὴν φιλοσοφίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἐχομεν λοιπὸν τῶρα μίαν δευτέραν περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, τὴν ἑλληνοχριστιανικὴν, ἡ ὁποία ἐκφράζει τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία ὡς σύστημα ἐννοιῶν ἐπηρέασε τὸν χριστιανισμὸν κατὰ τὴν ἱστορικὴν του πορείαν. Ὅμως ἡ δευτέρα αὕτῃ ἑλληνοχριστιανικὴ περίοδος περιλαμβάνει καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας δημιουργὸς καὶ θεμελιωτὴς εἶναι ὁ Αὐγουστίνος (354 - 430 μ. Χ.). Ἡ μεγάλη φιλοσοφικὴ πηγὴ, τὴν ὁποίαν ἀφωμοίωσε τὸ πνεῦμα τοῦ Αὐγουστίνου, προτοῦ ἀκόμη γίνῃ χριστιανός, εἶναι ὁ Νεοπλατωνισμός, καὶ συγκεκριμένως τὰ κείμενα τοῦ Πλωτίνου, τὰ ὁποῖα ἔχει μεταφράσει εἰς τὴν Λατινικὴν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ρήτωρ τῆς Ρώμης Victorinus. Ὡστε ἡ δευτέρα αὕτῃ ἑλληνοχριστιανικὴ περίοδος, ἡ ὁποία καλύπτει τὸν Μεσαίωνα περιλαμβάνει δύο κλάδους, τὸν κλάδον τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν κλάδον τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἑλληνοχριστιανικὴ φιλοσοφία τῆς Δύσεως ἀποκορυφώνεται εἰς τὸ σύστημα τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου (1227 - 1274), τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ μέχρι σήμερον τὴν φιλοσοφίαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἑλληνοχριστιανικὴ αὕτῃ περίοδος τῆς φιλοσοφίας, τόσον διὰ τὴν Ἀνατολικὴν, ὅσον

καὶ διὰ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, δὲν καλύπτει μόνον τὸν Μεσαίωνα, ἀλλὰ ὅλους τοὺς μέχρι σήμερον αἰῶνας.

Διὰ τὰ συμπληρώσωμεν ὅμως τὴν δευτέραν χρονικὴν περίοδον τῆς φιλοσοφίας πρέπει νὰ προσθέσωμεν εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ἑλληνο - ἀραβικὴν φιλοσοφίαν. Ἦδη ἀπὸ τὸν τέταρτον καὶ πέμπτον μ.Χ. αἰῶνα ὁ Ἀριστοτέλης ἐσπουδάζετο εἰς τὴν Συρίαν. Τὰς σπουδὰς αὐτὰς παρέλαβαν καὶ ἀνέπτυξαν οἱ Ἀραβες καὶ γενικῶς τὸ Ἰσλάμ, τὸ ὁποῖον καὶ ἔφερε τὸν Ἀριστοτέλη εἰς τὴν Δύσιν διὰ μέσου τῆς Ἰσπανίας. Διὰ τὰ ἐκτιμηθῇ ἡ σημασία αὐτῆς τῆς ἑλληνο - ἀραβικῆς φιλοσοφίας, ἀρκεῖ ἐδῶ νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι ὁ μέγας φιλόσοφος τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης ἐγνώρισε τὸν Ἀριστοτέλη εἰς τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν. Ἡ δευτέρα λοιπὸν περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας περιλαμβάνει τὴν ἑλληνο - χριστιανικὴν φιλοσοφίαν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ἑλληνο - ἀραβικὴν φιλοσοφίαν.

Ἡ τρίτη ἱστορικὴ περίοδος τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἐπίσης ἑλληνογενὴς καὶ ἀρχίζει μὲ τὴν Ἀναγέννησιν, ὁπότε παρατηρεῖται ἡ ζωηρὰ τάσις νὰ ἐπιστρέψουν οἱ φιλοσοφοῦντες κατ' εὐθείαν εἰς τὰς πηγὰς τῶν ἀρχαίων φιλοσοφικῶν συστημάτων, δίχως τὴν μεσολάβησιν τῶν χριστιανικῶν ἐννοιῶν. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν δημιουργοῦνται μεγάλα φιλοσοφικὰ ρεύματα, ἄλλα μὲ ἀφετηρίαν τὸν Πλάτωνα, ἄλλα μὲ ἀφετηρίαν τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν Πλωτῖνον καὶ ἄλλους ἀρχαίους Ἕλληνας φιλοσόφους. Ἡ περίοδος αὕτη καλύπτει τὸ ἥμισυ τοῦ 15ου καὶ ὅλον τὸν 16ον αἰῶνα. Ἡ τρίτη αὕτη περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, περισσότερον ἑλληνογενὴς ἀπὸ τὴν προηγουμένην, ἀποτελεῖ περίλαμπρον φαινόμενον αὐτοῦ πού ὀνομάζομεν νεώτερον εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα, εἶναι δὲ ἓνα πνευματικὸν κατόρθωμα, τὸ ὁποῖον ἀνήκει ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τοὺς Ἰταλούς. Ἡ Ἀναγέννησις τοῦ πνεύματος εἰς τὴν νεωτέραν ἐποχὴν ἀνήκει ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅ,τι ἄλλο ὀνομάζεται ἔπειτα Ἀναγέννησις δὲν εἶναι παρὰ ἀπομίμησης τῆς ἰταλικῆς πρωτοτύπου δημιουργίας, τόσον εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὅσον καὶ εἰς τὴν τέχνην. Ἡ τρίτη λοιπὸν περίοδος τῆς φιλοσοφίας θὰ ἦταν δυνατόν νὰ ὀνομασθῇ ἑλληνο - ἰταλική.

Ἐπειτα ἀκολουθεῖ ἡ τετάρτη περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία καλύπτει τὸν 17ον αἰῶνα καὶ ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ τρία μεγάλα κλασσικὰ συστήματα. Τὸ σύστημα τοῦ Καρτεσίου, τοῦ Σπινόζα καὶ τοῦ Leibnitz. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφικὴ κληρονομία ἐννύπρχει καὶ εἰς τὰ μεγάλα αὐτὰ συστήματα, ἀλλὰ δὲν εἶναι εἰς τόσον βαθμὸν παροῦσα, ὥστε νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ ἑλληνογένειαν αὐτῶν τῶν συστημάτων. Οἱ δημιουργοὶ τῶν ἄλλωστε δὲν ἐγνώριζαν ἀρχαῖα ἑλληνικά, ὥστε νὰ διαβάζουν τοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους.

Ἡ πέμπτη περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας περιλαμβάνει τὸν 18ον αἰῶνα, ὁ ὁποῖος καλύπτεται ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν τῶν Ἀγγλῶν Ἑμπειρικῶν καὶ τῶν Γάλλων Ἐγκυκλοπαιδιστῶν, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν ὀρθολογικὴν διαφώτισιν παρεσκεύασαν τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν. Οὔτε ἐδῶ εἶναι δυνατόν νὰ γίνη λόγος περὶ ἑλληνογενοῦς φιλοσοφίας, ὅσαι καὶ ἂν εἶναι αἱ ἔννοιαι τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως.

Ἐκεῖ ὅμως ποὺ εἶναι δυνατόν νὰ γίνη λόγος περὶ ἑλληνογενοῦς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἕκτη περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία καλύπτεται ἀπὸ τὸν γερμανικὸν ἰδεαλισμὸν καὶ ἀρχίζει μὲ τὸν Kant καὶ τελειώνει μὲ τὸν Ἑγελον. Ἡ περίοδος αὕτη χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1781 - 1831. Τὸ 1781 ἐξεδόθη ἡ «Κριτικὴ τοῦ Καθαροῦ Λόγου» τοῦ Kant καὶ τὸ 1831 ἀπέθανεν ὁ Ἑγελος. Αἱ ἐπιδράσεις τοῦ συστήματος τοῦ Ἑγέλου, τόσον διὰ τοῦ μαρξισμοῦ, ὅσον καὶ αὐτοτελῶς, ἐξικνοῦνται μέχρι τῆς ἐποχῆς μας, αἱ περισσότεραι ἰδέαι τῆς ὁποίας κατάγονται κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὸν Ἑγελον. Ἡ ἕκτη αὕτη περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ἐπίσης ὡς ἑλληνογενής, διότι οἱ δύο τοῦλάχιστον μεγάλοι ἐκπρόσωποί της ὁ Ἑγελος καὶ ὁ Schelling εἶχαν ἀμοιβαίως τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν, ἐγνώριζαν καὶ οἱ δύο ἄριστα ἑλληνικά. Οἱ δύο ἄλλοι ἐκπρόσωποι τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ ὁ Kant καὶ ὁ Fichte χρησιμοποιοῦν ἐλληνικὰς φιλοσοφικὰς ἐννοίας, ὅμως δὲν ἐγνώριζαν ἑλληνικὰ τόσα, ὥστε νὰ καταφεύγουν εἰς τὰς πρωτοτύπους πηγάς. Ἡ περίοδος τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ ἐπέδρασε, μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν, ὅσον καμμία ἄλλη, εἰς τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως. Ὁ φιλοσοφικὸς αὐτὸς ἰδεαλισμὸς εἶναι ἡ μεγάλη συμβολὴ τῶν Γερμανῶν εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Ἡ ἑβδόμη καὶ τελευταία περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἀρχίζει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑγέλου καὶ φθάνει ὡς σήμερον. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὰ φιλοσοφικὰ ρεύματα, τὰ ὁποῖα ἀναπτύσσονται καὶ ἐπικρατοῦν, κατὰ κανόνα προσδιορίζονται ἀπὸ ὅλα τὰ προηγούμενα φιλοσοφήματα, κυριώτατα ὅμως ἀπὸ τὰ φιλοσοφήματα τῶν Ἑλλήνων.

R É S U M É

La division habituelle de l'Histoire de la Philosophie en trois périodes (Antiquité-Moyen Age- Temps Modernes) n'est, selon l'auteur, que schématique. La réalité historique se trouve ailleurs: ce n'est que la philosophie grecque qui constitue le tronc de la Philosophie.

La Philosophie grecque s'étend sur mille ans (600 av. J. C. - 529 p. J. C.) et comprend : la pensée présocratique, la période classique et la période post-classique. La philosophie romaine, dont on parle souvent dans les Manuels de Philosophie, doit être classée sous cette rubrique, étant donné que les Romains n'ont point élaboré une pensée propre, mais ils ont assimilé des vues grecques. Même le christianisme, au dire d'Origène et de Clément d'Alexandrie, pour qu'il ne soit pas seulement foi, mais aussi un système notionnel, fut obligé de faire sienne la pensée grecque.

La seconde période de l'Histoire de la Philosophie comprend la pensée gréco-chrétienne de l'Orient et de l'Occident et la philosophie gréco-arabe.

La troisième période de la Philosophie, qui commence avec la Renaissance, est marquée par un retour aux sources grecques (Platon - Aristote - Plotin). Cette période, que nous appelons gréco-italienne, comprend les 15 et 16 siècles.

Si pendant la quatrième (17 s.) et la cinquième (18 s.) périodes représentées successivement par : le cartésianisme et l'empirisme (Anglais et Encyclopédistes) la pensée grecque est beaucoup moins présente, la sixième période, qui commence en 1781, date de la publication de la « Critique de la Raison Pure », et finit en 1831, date de la mort de Hegel, respire l'esprit grec.

La dernière période de la Philosophie (1831 - jusqu'à nos jours) est une période où la pensée philosophique s'avère influencée par tous les systèmes antérieurs, mais surtout par les idées philosophiques des penseurs Grecs.
